

Dag dialect

(1) Dorpsdialecten krijgen het steeds moeilijker. Het Hollands klinkt zelfs door in Brabant en Limburg. Worden streektalen met uitsterven bedreigd?

5 Spreken we over een paar decennia allemaal hetzelfde Nederlands?

(2) Streektaalonderzoeker Frans Hinskens komt uit een dialectenwonderland. Als kind uit het

10 Limburgse dorp Ubach over Worms zei hij in de jaren zestig 'wirket' en 'lèvet' (naast het Standaardnederlandse 'werkte' en 'leefde'). In het naastgelegen dorp

15 Nieuwenhagen zeiden ze 'wirkde' en 'lèfde'. Je hoorde meteen wie waar vandaan kwam. Als Hinskens, die taalverandering onderzoekt aan het Meertens Instituut en de Radboud

20 Universiteit, nu terugkeert naar zijn geboortestreek, hoort hij de taalverschillen tussen de inmiddels aan elkaar gegroeide dorpen nauwelijks nog. "Bij ouderen soms nog wel, bij

25 jongeren veel minder. Voor zover ze nog in dialect spreken." Je ziet het niet alleen in Limburg, maar ook in de rest van het Nederlandse taalgebied: dialecten vervlakken. Ze

30 raken hun kleurrijke randjes kwijt en smelten samen met de buurdialecten. Dat is jammer voor taalliefhebbers. Dreigt het Nederlands in een eenheidsworst te veranderen?

35 (3) Dat Nederlandse dialecten naar elkaar toegroeien, is niet nieuw. Als je te paard door het Nederlandse taalgebied van 500 jaar geleden zou rijden, dan zou je horen dat de

40 dialecten onderling veel meer verschilden dan nu. Vanaf de zestiende eeuw ontstond er

geleidelijk een eenheidstaal.

Hinskens: "Daar is het Standaardnederlands, waar we nu in praten, ontstaan. Het is een mengelmoes van dialecten. Het Hollands heeft die mengtaal het sterkst gekleurd, omdat dat gebied politiek en economisch

45 dominant was."

(4) Dominant zijn Noord- en Zuid-Holland nog steeds. Dat merk je aan de letter 'r'. Als je de 'r' na een klinker niet trillend uitspreekt, maar

50 meer glijdend zoals in het Amerikaans, dan noem je dat de Gooise 'r'. Veertig jaar geleden hoorde je deze r-klank alleen in het Gooi en Leiden. De laatste decennia

55 duikt hij ook op in de rest van het land. Alleen in Vlaanderen krijgt hij nog geen voet aan de grond. Ook klinkers worden steeds Hollandser gekleurd, vertelt Hinskens.

60 (5) Die Hollandse 'r', 'ei', 'ui' en 'ou' veroveren heus niet binnen een dag heel Nederland. Maar de ontwikkelingen gaan aardig rap. Het is alsof de taalverandering vroeger

65 op een gammel rijwiel met houten banden reisde en nu op een gloednieuwe elektrische fiets. "Mijn grootvaders waren allebei mijnwerkers. Die gingen niet zo ver van huis",

70 vertelt Hinskens. "Nu werken, studeren en trouwen we massaal buiten onze geboortestreek."

(6) Als je de verandering van dialecten wilt onderzoeken, dan wil je

75 het liefst het taalgebruik van alle sprekers van het Nederlands analyseren. Omdat dat nu eenmaal niet gaat, hebben dialectenonderzoekers verschillende

85 methoden bedacht. Ze kiezen een paar honderd dorpen en steden uit en laten telkens een groep plaatselijke dialectsprekers een lijst met woorden uitspreken. De

90 opnames vergelijken ze met ouder geluidsmateriaal. Of ze laten in het onderzoek jonge vrouwen en oude mannen aan het woord. Hinskens: “Uit internationaal onderzoek weten
95 we dat jonge vrouwen trendsetters zijn in taalverandering. Ze zijn nog steeds meer betrokken bij de opvoeding dan mannen. Het taalgebruik van jonge vrouwen heeft
100 meer kans om uiteindelijk algemeen te worden.”

(7) Met de berg gegevens die al dat onderzoek oplevert, kun je vaststellen dat het ene dialect sneller
105 verandert dan het andere. “Dialecten die in een klein geografisch gebied gesproken worden, zijn kwetsbaar”, zegt Hinskens. “Een klein dorpsdialect kan op den duur moeilijk
110 standhouden, vooral als inwoners veel contact hebben met omliggende gebieden.”

(8) Als we een rode lijst zouden opstellen met de dialecten die het
115 eerst gaan uitsterven, welke dialecten verdienen dan een plekje? Zonder nadenken antwoordt Hinskens: “Hollandse dialecten.” Dat is ironisch: het op taalgebied zo
120 machtige Holland dreigt zijn eigen streektalen kwijt te raken. “Dat komt voor een groot deel doordat ze taalkundig al zo dicht tegen de standaardtaal aan zitten”, zegt
125 Hinskens. In de meeste delen van het land schakelen sprekers per situatie over tussen dialect en standaardtaal. Met je burens of je vrienden gebruik je de streektaal,

130 tijdens een sollicitatie of tegen niet-streekgenoten iets wat meer op het Standaardnederlands lijkt. “Als dat schakelen niet meer lukt, betekent dit dat de verschillen nauwelijks hoorbaar zijn. Dan zullen ze verder
135 afslijten.”

(9) Gelukkig doet ons taalgebruik meer dan alleen eenvormig worden. Als je erop let, dan hoor je genoeg vernieuwing. Het Nederlands varieert
140 niet alleen per streek, maar ook per sociale klasse en per bevolkingsgroep. Hinskens: “In Amsterdam klinkt de ‘s’ een beetje als ‘sj’. Dit
145 hebben Joodse immigranten al eeuwen geleden meegebracht.” Marokkaanse migranten hadden in hun bagage een zeer stemhebbende ‘z’ en een nadrukkelijke g-klank.
150 Deze klanken hoor je soms ook terug bij niet-Marokkanen. Of dergelijke klanken zich over heel Nederland zullen verspreiden, is moeilijk te voorspellen. Er zullen altijd nieuwe
155 woorden ontstaan, en nieuwe manieren om ze uit te spreken. Soms slaan die aan in een bepaalde streek, soms onder een leeftijdsgroep of sociale groep.

(10) Dat dialecten verder naar elkaar zullen toegroeien, is wel duidelijk. Maar de verschillen in woordgebruik, grammatica en uitspraak zijn nog
160 steeds groot. We hoeven echt niet bang te zijn dat het Nederlands een eenheidsworst wordt. Uit Groningen kun je de komende halve eeuw vast nog steeds ‘de groet’n krijg’n’. De lange klinkers in het Twents kunnen
165 ‘ook wel tegen een stootje’. En de ‘zachte g’ in Brabant, Limburg en Vlaanderen wordt echt niet zomaar hard.

*naar een artikel van Frans Beijen,
Quest, februari 2019*

Tekst 2 Dag dialect

- 1p 11 Wat is het hoofdonderwerp van deze tekst?
A het onderzoek naar dorpsdialecten
B het ontstaan van nieuwe woorden
C het verdwijnen van streektalen
D het vormen van een eenheidstaal
- 1p 12 Deze tekst wordt onder andere ingeleid door het introduceren van een deskundige.
→ Op welke **drie** andere manieren wordt deze tekst ingeleid in de alinea's 1 en 2? Kruis de juiste antwoorden aan in de uitwerkbijlage.
- 1p 13 In alinea 1 vraagt de schrijver van de tekst zich af of iedereen over een paar decennia "hetzelfde Nederlands" spreekt.
→ Citeer de zin uit alinea 2 of alinea 3 waarin ongeveer hetzelfde staat.
- 1p 14 "Dat Nederlandse dialecten naar elkaar toegroeien, is niet nieuw."
(regels 35-36)
Wat is wél nieuw bij het naar elkaar toegroeien van Nederlandse dialecten?
A De standaardtaal wordt een mengelmoes.
B De taalveranderingen gaan sneller.
C Het Nederlands wordt door het Hollands beïnvloed.
D In Vlaanderen wordt geen Gooise 'r' gebruikt.
- 1p 15 Wat maakt Hinskens in alinea 5 duidelijk met het voorbeeld van zijn grootvaders?
A dat mensen vroeger vaker dialect spraken, omdat zij in de eigen omgeving bleven
B dat mensen vroeger vaker thuis bleven en daarom een dorpsdialect spraken
C dat mijnwerkers vroeger een eigen taal hadden die zij alleen onderling gebruikten
D dat mijnwerkers vroeger niet zo ver reisden, omdat zij alleen dialect spraken
- 2p 16 Welke **twee** manieren om taalverandering te onderzoeken beschrijft Hinskens in alinea 6? Noteer je antwoord in de uitwerkbijlage en gebruik in totaal maximaal 35 woorden.

- 1p 17 “Of ze laten in het onderzoek jonge vrouwen en oude mannen aan het woord.” (regels 91-93)
Waarom is juist het taalgebruik van jonge vrouwen interessant voor taalonderzoekers?
- A omdat de uitspraak van jonge vrouwen vaak correct en duidelijk is
 - B omdat jonge vrouwen invloed hebben op het taalgebruik van hun kinderen
 - C omdat jonge vrouwen meestal een algemene taal spreken
 - D omdat jonge vrouwen thuis in dialect spreken met hun kinderen
- 1p 18 Citeer de zin die de kern van alinea 8 weergeeft.
- 1p 19 Alinea 9 begint met zin: “Gelukkig doet ons taalgebruik meer dan alleen eenvormig worden.” (regels 137-138)
Welk verband is er tussen deze zin en het vervolg in alinea 9?
Het vervolg
- A bevat een opsomming bij deze zin.
 - B geeft een tegenstelling bij deze zin.
 - C noemt voorwaarden voor deze zin.
 - D vormt een toelichting op deze zin.
- 1p 20 Wat is het belangrijkste doel van deze tekst?
de lezer informeren over
- A conclusies uit Nederlands dialectonderzoek
 - B de belangrijke rol van Hollandse dialecten
 - C het tijdloze van taalvernieuwing in Nederland
 - D veranderingen in Nederlandse dorps- en streektaalen
- 1p 21 Wat is de conclusie van deze tekst?
Streektaalen verdwijnen doordat er steeds meer Standaardnederlands gesproken wordt,
- A maar de ontwikkeling gaat de komende jaren minder snel.
 - B maar er zullen waarschijnlijk nieuwe dialecten ontstaan.
 - C maar regionale verschillen blijven voorlopig bestaan.
 - D maar sociale klassen zorgen ook weer voor taalvernieuwing.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.